

Seçilmiş bir grup tıp fakültesi öğrencisinde sigara içme yaygınlığı ve sigarayı bırakmaya etki eden faktörlerin incelenmesi

Türker Türker (*), Necmettin Koçak (**), İbrahim Aydın (***), Hakan İstanbulluoğlu (****), Cengiz Han Açık (*****), Tayfun Kır (*****), Selim Kılıç (*****)

ÖZET

AMAÇ: Tütün kullanımı önemli halk sağlığı problemlerinden biridir. Bu çalışmanın amacı seçilmiş bir grup tıp fakültesi öğrencileri arasında sigara kullanım sıklığını ve sigarayı bırakmaya etki eden faktörleri tespit etmektir.

YÖNTEM: Tanımlayıcı araştırma olarak planlanan bu çalışma, Ekim- Kasım 2010 tarihleri arasında 414 tıp fakültesi öğrencisinde gerçekleştirilmiştir. Veriler, literatür taramasının ardından araştırmacılar tarafından geliştirilen soru formu ile toplanmıştır. Soru formu 10 soru ve 14 resimden oluşmaktadır.

BULGULAR: Tıp Fakültesi öğrencilerinin sigara içme durumları incelenildiğinde; %14,3'ünün sigara içtiği, %43,7'si toplumda sigarayı bırakmaya yönelik uygulanan en etkili yöntemin sigaraya yapılan zamlar olduğu, %33,8'i kapalı alanda sigara içme yasağının ve %10,1'i ise uyarı resim ve yazıların etkili yöntemler olduğu belirtilmiştir. Sigara paketlerinin üzerindeki resimlerden en etkili olanının %25,4 sıklıkla "sigara içmek kan akışını azaltır ve cinsel iktidarsızlığa neden olur" olduğu saptanmıştır.

SONUÇ: Toplumda kendileri örnek teşkil edecek durumda olan hekim adaylarının, sigara kontrol programlarında öncelikli hedef gruplardan birisi olarak ele alınmaları gerektirdiği düşünülmektedir. Sigara ile mücadelede başta devlet yöneticileri ve yerel yöneticilerin politikaları olmak üzere çok yönlü olarak yürütüldüğünde genel bir başarının sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Sigara İçme, Tıp Fakültesi Öğrencisi, Sağlık.

ABSTRACT

Smoking frequency among a selected group of medical faculty students and investigation of factors which affect quitting smoking

Objective: Using tobacco is one of the important public health problem. The aim of this study is to determine the frequency of smoking among a selected group of medical faculty students and to find out the factors which affect quitting smoking.

Material and Methods: This descriptive study is conducted among 414 medical students in October-November 2010. Data were collected with the questionnaire that is formed by researchers after review literature. The questionnaire includes 10 questions and 14 pictures.

Results: Smoking frequency is found 14.3% among students. 43.7% of students stated that the most effective intervention for quit smoking is increasing the price of cigarettes. 33.8% of them implied that smoking ban in some indoor environments is an effective intervention. 10.1% of them stated that the warnings including pictures and texts on cigarette boxes are effective. The most effective picture and warning on boxes is "smoking decreases blood flow and causes sexual impotence" which is stated by 25.4% of the students.

Conclusion: Physician candidates who might be role model in community should consider a priority group on smoking control programs. We think that smoking campaigns might be successful if it is conducted with support of different groups including governmental and public policy makers.

Key words: Smoking, Medical Faculty Student, Health.

- * Genelkurmay Başkanlığı, Sağlık Komutanlığı, Ankara, Türkiye
 ** Sahil Güvenlik Komutanlığı, Ankara, Türkiye
 *** Milli Savunma Bakanlığı, Ankara, Türkiye
 **** Genelkurmay Başkanlığı, Personel Daire Başkanlığı, Ankara, Türkiye
 ***** Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Biyoistatistik Bilim Dalı Ankara, Türkiye
 ***** Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Ankara, Türkiye
 ***** Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Epidemiyoloji Bilim Dalı Ankara, Türkiye

Bu çalışma 04-07 Ekim 2011 tarihinde Trabzon'da yapılan 14. Ulusal Halk Sağlığı Kongresinde poster bildiri olarak sunulmuştur.

Ayrı basım isteği: Necmettin Koçak, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Ankara, Türkiye

E-posta: dmkocak@gmail.com

Makalenin geliş tarihi: 21.02.2013 • Kabul tarihi: 24.04.2013 • Çevrim içi basım tarihi: 26.09.2013

Giriş

Tütün kullanımı, dünyadaki tüm ülkeler için en önemli halk sağlığı problemlerinin başında yer almaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, dünya tütün tüketiminde birinci sırada bulunmaktadır. Dünyada yaşı 15'in üzerinde olan 1,2 milyar kişi tütün bağımlısı olup bunların %80'i orta ve gelişmekte olan ülkelerdedir (1).

Günümüzde sigara içicilerinin %80'inden fazlası sigaraya 18 yaşından önce başlamaktadır (2). Türkiye'de gençlerde yapılan çalışmalarda ortaokul ve lise öğrencilerinde sigara içme prevalansı %10-43, üniversite öğrencilerinde %21,2-48,2 olarak saptanmaktadır (3). Yetişkin Tütün Araştırması'na göre Türkiye'de 15 yaş ve üzerindeki yetişkinlerin %31,2'si (yaklaşık 16 milyon kişi) halen sigara içmektedir. Sigara içme sıklığı (her gün ve ara sıra kullanan) erkeklerde %47,9 kadınlarda %15,2'dir. Erkeklerin %43,8'i, kadınların ise %11,6'sı her gün sigara içmektedir (4). Türkiye'de 2012 Yılında sigara içen yetişkin sıklığı %27'ye gerilemiştir (5).

Yapılan çalışmalarda nikotinin bağımlılık potansiyeli ile ilgili dikkat çekici bulgular saptanmıştır: İçicilerin %70'i sigarayı bırakmak istemekte, her yıl %35'i en az 1 gün bırakmakta, %5-10'u bırakmayı başarmaktadır (6-8).

Türkiye'de "Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun (4207 sayılı)" ile sigaraya karşı yasal yaptırımlar ve önlemler uygulanmaktadır. Bu kanuna göre 2008 yılında kapalı alanlarda sigara içme yasağının yürürlüğe girmesinden sonra 1 Ocak 2011'den itibaren sigara paketleri üzerinde yazılı ve resimli uyarıların tamamen zorunlu yapılması sağlanmıştır (9). Türkiye'nin, Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) tütünle mücadelede belirlediği 6 temel politikayı yerine getiren ilk ülke olduğu belirtilmektedir (10).

Tütün Kontrol Programı çerçevesinde DSÖ'nün 6 temel politikası kısaca MPOWER (M: Monitor, P: Protect, O: Offer, W: Warn, E: Enforce, R:Raise) olarak adlandırılmaktadır. Türkiye'de bu önlemlere yönelik yapılan çalışmalar şu şekildedir;

İzlem: Tütün kullanımı ile ilgili ulusal çalışmalar sürekli yapılmaktadır.

Pasif içiciliğin önlenmesi: 4207 sayılı yasa ile yasal mevzuat güçlendirilmiştir.

Sigara bırakmak isteyenlere yardım etmek: Sigara bırakma poliklinikleri ve sigara bırakma yardım hattı kurulmuştur.

Tütünün zararları hakkında uyararak: Sigara paketlerine konulan uyarılar en çarpıcı olan önlemdir.

Tütün reklam promosyon ve sponsorluklarını yasaklamak: Yasal mevzuat çıkmıştır.

Tütün ürünlerinde alınan vergileri artırmak: Önemli bir önlem olarak yapılmıştır (11,12).

Bu çalışma seçilmiş bir grup tıp fakültesi öğrencileri arasında sigara içme sıklığı ve sigara bırakmaya etki eden faktörlerin incelenmesi ile sigara paketleri üzerindeki uyarıcı yazı ve resimlerin etkinliği en yüksek olanlarının tespit edilmesi amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Tanımlayıcı araştırma olarak planlanan bu çalışma, Ekim- Kasım 2010 tarihleri arasında Gülhane Askeri Tıp Fakültesi (GATF) Okulu öğrencileri arasında gerçekleştirilmiştir.

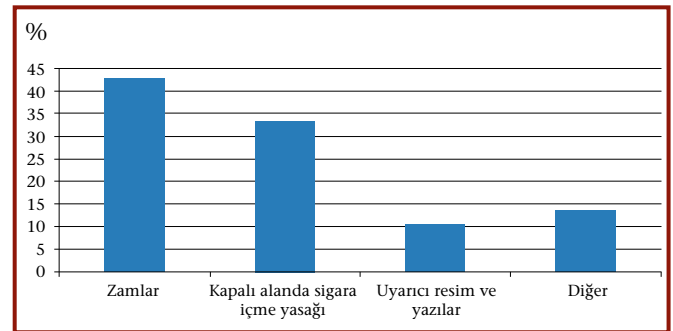
Veriler, literatür taramasının ardından araştırmacılar tarafından geliştirilen soru formu ile araştırmaya katılmayı kabul edenlere uygulandıktan sonra

toplanmıştır. Soru formu 10 soru ve 14 resimden oluşmaktadır. Soru formu; katılımcıların sigara paketleri üzerindeki yazılı ve resimli uyarılar, sigarayı bırakma konusunda uygulanan yöntemlerin etkinliği ve sigara alışkanlıkları ile ilgili konularda soruları içermektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından sigara paketleri üzerinde uygulanan resimli uyarılar Resim 1'de verilmiştir (13).

Çalışmamızda sigara içiciliği ifadesi ile bir günde düzenli olarak en az 1 tane içen veya arada sırada sigara içenler, sigara içmeyenler ifadesiyle, hiç kullanmayan ve daha önce kullanıp son 1 yıldır içmeyenler kast edilmektedir.

Araştırma için gerekli etik izin GATF Etik Kurulundan alındıktan sonra GATF'de okuyan öğrencilerden araştırmaya katılmayı kabul edenlere araştırmacıların gözetiminde soru formu uygulanmıştır.

Elde edilen veriler, SPSS 15.0 istatistik paket programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra analizleri yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler olarak, frekans, yüzde, ortalama ve standart sapma verilmiştir.

Grafik 1. Katılımcıların toplumda sigarayı bırakmaya yönelik uygulanan en etkili yöntem konusundaki görüşleri (Ankara 2010).

Tablo I. Katılımcıların bazı özellikleri (Ankara 2010).

Özellik	n	%	
Sınıf	1	130	31,4
	2	76	18,4
	3	50	12,1
	4	60	14,5
	5	50	12,1
	6	48	11,5
Katılımcıların sigara içme durumları	Hiç kullanmadım	338	81,6
	Düzenli olarak en az 1 tane içiyorum	26	6,3
	Daha önce kullandım son 1 yıldır içmiyorum	17	4,1
Arada sırada içiyorum	33	8,0	
Toplam	414	100,0	

Bulgular

Çalışmamız Gülhane Askeri Tıp Fakültesinde okuyan 606 öğrenciden çalışmaya katılmayı kabul eden 458 öğrencide gerçekleştirilmiş, 44 yabancı uyruklu öğrenci çalışma dışı bırakılmıştır. 393'ü erkek 21' i kız olmak üzere toplam 414 öğrenci çalışmaya dâhil edilmiştir. Yaş ortalaması $20,0 \pm 1,7$ 'dir. Araştırma kapsamında en kalabalık sınıfı %31,4'ile 1. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcıların sigara içme durumları incelendiğinde %14,3'ünün sigara içtiği ve %85,7'sinin sigara kullanmadığı saptanmıştır (Tablo I).

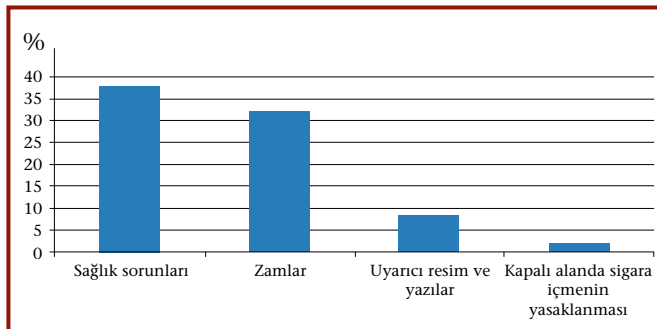
Katılımcıların %43,7'si toplumda sigarayı bırakmaya yönelik uygulanan en etkili yöntemin sigaraya yapılan zamlar olduğunu, %33,8'i kapalı alanda sigara içme yasağının, %10,1'i ise uyarı resim ve yazıların etkili yöntemler olduğunu belirtmişlerdir (Grafik 1).

Çalışmamızda sigara içenler ve sigarayı bırakanlara yönelik olarak sorduğumuz sorularda, katılımcıların %61,1'inin en az 1 defa sigarayı bırakmayı denediği, sigarayı bırakmaya yönelik uygulanan kampanyalar yönünden en etkili durumun %38,3 ile sağlık sorunları, %31,9 ile sigaraya yapılan zamlar, %8,5 ile uyarıcı resim ve yazılar ve %2,1 ile kapalı alanlarda sigara içmenin yasaklanmasının olduğunu ifade etmektedirler (Grafik 2).

Katılımcılar tarafından sigara paketleri üzerinde bulunan uyarıcı resim ve yazılar etkili olduğu bildirilenler sıklık sırasına göre Resim 2'de gösterilmektedir. Sigara içmeyen, sigarayı bırakan, arada sırada veya devamlı içen grupların tamamında en etkili uyarıcı resim ve yazı olarak "sigara içmek kan akışını azaltır ve cinsel iktidarsızlığa neden olur" bulunmuştur.

Tartışma

Tıp fakültesinde okuyan öğrencilerin sigarayı bırakmaya etki eden faktörlerin incelenmesi ama-

Grafik 2. Sigara içenler ve bırakanlar arasında sigaraya yönelik uygulanan kampanyaların etkinliklerinin değerlendirilmesi (Ankara 2010).

cıyla gerçekleştirilen çalışmamızda katılımcıların %14,3'ünün sigara içtiği saptanmıştır. Bizim çalışmamızın uygulandığı Gülhane Askeri Tıp Fakültesinde 2003 yılında Açikel ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada sigara içme prevalansı %31,3 olarak tespit edilmiştir (14). Türkiye'de yapılmış bir çalışmaya göre sigara içme sıklığının 1997-2010 yılları arasında erkeklerde yılda %1.33 oranında azaldığı, kadınlarda ise değişmediği (%0.002'lik azalma) saptanmıştır (15). Park ve arkadaşlarının Güney Kore'de yapmış oldukları çalışmada 1995 yılından sonraki dönemde sigaraya karşı yapılan politikalardan sonra 1999 yılında %66,9 olan sigara içme prevalansının 2006 yılında %52,4'e düştüğü belirtilmektedir (16). Özellikle Açikel ve arkadaşlarının yaptığı çalışma ile bizim çalışmamız arasındaki sigara içme sıklığındaki düşüş dikkat çekicidir. Bu sonuçlara göre sigaraya uygulanan ulusal politikaların ve yaptırımların toplumlarda sigara içme prevalansının düşürülmesinde etkili olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye'de tıp fakültesi öğrencilerinde sigara içme sıklıkları ile yapılan çalışmalarda prevalansın %21,4-39,0 arasında olduğu tespit edilmiştir (17-25). Aynı durum 14 Avrupa ülkesini kapsayan bir çalışmada %29,6-34,8, İsrail'de tıp fakültesi öğrencileri arasında %15,5-28,3, Asya'da 15 tıp fakültesinde yapılan bir çalışmada %13-24; İngiltere'de İskoçya ve Galler'i içine alan 13 tıp fakültesinde %11; Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde 23 tıp fakültesi öğrencilerini kapsayan bir çalışmada %10 olarak bulunmuştur (26). Bian ve arkadaşlarının Çin'de tıp fakültesi öğrencilerinde 2012 yılında yapmış oldukları çalışmada günlük sigara içme prevalansı %9,8 iken erkekler arasında %29,4 kadınlarda %1,7 olarak tespit edilmiştir (27). La Torre ve arkadaşlarının 2012 yılında çok merkezli yaptıkları çalışmada tıp fakültesi öğrencilerinde toplamda sigara içme prevalansının %29,3, Almanya'da %28 ve İtalya'da %31,3 olduğu saptanmıştır (28). Tüm bu sonuçlar, özellikle ileriki yıllarda toplumda kendileri örnek olma durumunda olacak olan hekim adaylarının, sigara kontrol programlarında öncelikli hedef gruplardan birisi olarak ele alınmalarını gerektirdiğini düşündürmektedir.

Çalışmamızda katılımcıların %43,7'i toplumda sigarayı bırakmaya yönelik olarak en etkili yöntemin sigaraya yapılan zamlar olduğunu ifade etmişlerdir. Ceylan ve arkadaşlarının üniversite öğrencilerinde

Resim 1. Sağlık Bakanlığı tarafından sigara paketlerinde uygulanan resimli uyarılar (Ankara 2010) (13).

Resim 2. Katılımcıların sigara paketleri üzerinde bulunan uyarıcı resim ve yazılardan en etkili olduklarını düşündükleri ilk 3 resim (Ankara 2010).

yapmış oldukları çalışmada katılımcıların %78,6'sı sigara fiyatlarının caydırıcı olması için arttırılması gerektiğini belirtmişlerdir (29). Nitekim literatürde sigara fiyatlarının arttırılması ile sigara içme prevalansının azaldığının belirlendiği çalışmalar

mevcuttur. Gallus ve arkadaşlarının İtalya'da yapmış oldukları çalışmada 2000 yılında 2-3 US \$ olan sigara fiyatlarının 2006 yılında 5-6 US \$'a yükseldiği ifade edilmiştir. Sigara fiyatlarındaki %10'luk artışın sigara içme sıklığını %5-7 azalttığı belirtilmektedir (30).

Çalışmamızda katılımcıların %33,8'i kapalı alanda sigara içme yasağının sigarayı bırakmaya etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Önsüz ve arkadaşlarının Türkiye'de yapmış oldukları çalışmada sigarayı bırakmaya yönelik olarak kapalı alanda sigara içme yasağının en etkin yöntem olduğunu belirtmişlerdir (31). ABD'de eyaletlerde sigaraya karşı uygulanan önlemlerin neticelerinin incelendiği bir çalışmada kendi yasalarında dumansız hava sahası olan eyaletlerde sigara içme prevalansının daha düşük olduğu saptanmıştır (32). Avrupa'da restaurant ve barlar dâhil ilk dumansız hava sahası uygulaması 2004 yılında İrlanda'da başlamıştır. 2003 yılında İrlanda'da sigara içme prevalansı %25 iken, uygulanan yasaklardan 1 yıl sonra prevalansın %23'e düştüğü saptanmıştır (33). Norveç'te restaurant, bar, otel dâhil tüm kapalı alanlarda sigara içme yasağı 2004 yılında başlamıştır. 2003 yılında 16-74 yaşları arasındaki kişilerde sigara içme prevalansı %27,3 iken 2006 yılında %24,5'e düşmüştür (34).

Çalışmamızda uyarıcı resim ve yazılar arasında en etkili olanlarının %25,4 ile "sigara içmek kan akışını azaltır ve cinsel iktidarsızlığa neden olur", %13,0 ile "sigara içenler genç yaşta ölür" ve %12,1 ile "çocuklarınızı koruyun: dumanınızı onlara solutmayın" olduğu saptanmıştır. Vardavas ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada en güçlü uyarıcı resim ve yazının %38,0 sıklıkla "sigara ölümcül akciğer kanserine neden olur", %11,7 ile "sigara hamile iken bebeğinize zarar verir" ve %6,6 sıklıkla "çocuklarınızı koruyun: Dumanınızı onlara solutmayın" ibareleri olduğunu tespit etmişlerdir (35). Bayrak ve arkadaşlarının Türkiye'de yapmış oldukları çalışmada en etkili yazılı uyarı mesajının %70,6 ile "hamile iken sigara içmek bebeğe zarar verir" olduğunu tespit etmişlerdir (36). Bu farklılık yaş ve popülasyona özel durumlar ile ilgili olabilir. Çalışmamız sağlıklı bekâr genç erkeklerin çoğunlukta olduğu bir gruptur ve hamilelik dönemi ve çocuk sahibi olmayan bir gruptur. Bu da farklı toplum kesimleri üzerinde farklı resim ve yazıların daha farklı frekansta etkili olabileceğine işaret etmektedir. Genç yaş grubunda cinsellik ve mizah içerikli resim ve yazılar daha etkili olabilir.

Çalışmamızda sigara içen katılımcıların %61,1'i en az bir defa sigarayı bırakmayı denediklerini ifade etmektedirler. Adamson ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada Kampala ve Lilongwe'de katılımcıların sırasıyla %77,9'u ve %82,0'ı sigarayı bırakmayı istemekte; sırasıyla %76,9'u ve %92,1'i

ise sigarayı bırakmayı denediğini belirtmektedir (37). İlhan ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada sigara içenlerin %58,9'u sigarayı bırakmayı denediklerini, %64,4'ü sigarayı bırakmak istediklerini belirtmişlerdir (38). Acikel ve arkadaşlarının çalışmasında katılımcıların %66,2'si sigarayı bırakmayı denediğini ifade etmişlerdir (14). Önsüz ve arkadaşlarının yapmış oldukları çalışmada sigara içenlerin %68,6'sı sigarayı bırakmayı denediklerini, sigarayı bırakmayı deneyenlerin %47,1'i özellikle sağlık sorunları nedeniyle bırakmak istediklerini belirtmişlerdir (31). GATF öğrencilerindeki sigara içme sıklığı 2003 den beri Türkiye değerleri ile kıyaslandığında farklı olarak belirgin azalmış ancak bırakma oranlarında bu tür bir belirgin azalma olmamıştır. Özellikle bu durum artık kişilerin sigaraya daha az başladığını, sigaraya başlayanların ise bırakmalarında zorluk yaşadığını düşündürmektedir. Çalışmalardan anlaşıldığı gibi sigara kullananların büyük çoğunluğu bu bağımlılıktan kurtulmayı istemekte ve ancak bir kısmı bunda başarılı olmaktadır. Sigara kontrol programlarında özellikle bağımlılara yönelik olarak sağlık desteğinin profesyonel ellerden sağlanmasının önemi açık bir şekilde görülmektedir.

Çalışmada sigarayı bırakma şekillerinin değerlendirilmemiş olması (farmakolojik tedaviler, nikotin replasman tedavileri, psikolojik destek, sigara bırakma polikliniği, aniden bırakma vs.) bir kısıtlılık olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca çalışmamızda pasif sigara içiciliğinin değerlendirilmemiş olması, çalışmamızın ikinci kısıtlılığını oluşturmaktadır. Üçüncü kısıtlılık, çalışmamızı planlarken öğrencilerin tamamına ulaşmayı amaçladık fakat öğrencilerin gerek derslerinin yoğunluğu gerekse de çalışmaya katılmak istememeleri nedeniyle çalışma tamamlayıcı özellikte kalmıştır. Çalışmanın bulguları tüm tıp fakültesi öğrencilerine veya topluma genellenemez.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda katılımcıların %14,3'ünün sigara içtiği, katılımcılar arasında toplumda sigarayı bırakmaya yönelik uygulanan en etkili yöntemin zamlar olduğu, uyarıcı resim ve yazılar arasında en etkili olanının "sigara içmek kan akışını azaltır ve cinsel iktidarsızlığa neden olur" olduğu saptanmıştır. Toplumda kendileri örnek olma durumunda olacak olan hekim adaylarının, sigara kontrol programlarında öncelikli hedef gruplardan birisi olarak ele alınmaları gerektirdiği düşünülmektedir.

Toplumda sigara ile mücadelede başta devlet yöneticileri ve yerel yöneticilerin politikaları olmak üzere çok yönlü olarak yürütüldüğünde genel bir başarının sağlanabileceğini düşünmekteyiz. Nitekim son yıllarda yapılan çalışmalar ile sigara kullanımında ciddi bir düşüş trendinin görüldüğü yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur.

Tütün endüstrisinin ayakta kalması için sigara içen erişkinlerdeki ölümleri ve kendiliğinden bırakmaları karşılayacak kadar yeni içicinin eklenmesi gereklidir. Bunlar özellikle çocuk ve gençlerdir. Bu yüzden ergenlerin sigaraya başlamasının önlenmesi en önemli sağlık politikalarından birini oluşturmaktadır. Ayrıca sigara içicisi gençlere yönelik yapılan sigara bırakma programlarının toplumda tütünün kontrolünde hızlı ve büyük yarar sağlayacağı öngörülmektedir.

Teşekkür

Verilerin toplanmasında katkılarından dolayı Ömer Faruk Dirican, Berat Kaçmaz ve Kadir Küçük'e teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Kaufman N, Yach D. Tobacco control-challenges and prospects. Bull World Health Organ 2000; 78: 867.
2. US Department of Health and Human Services. Preventing tobacco use among young people: a report of the Surgeon General. US.
3. Dabak Ş. Sigara ve sağlık. Eds.: Tür A. In: Sigaranın bilimsel yüzü İstanbul: Logos Yayıncılık, 2004;1-32.
4. Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Raporu, 2008. http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=1&KITAP_ID=215 [Erişim Tarihi: 06.09.2012].
5. Sağlık Bakanlığı Resmi Web Sitesi; <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-16376/turkiyenin-dumansiz-hava-sahasi-dunyaya-resmen-ornek-ol.html> ([Erişim Tarihi: 20.10.2012])
6. CDC. Health Objectives for the Nation Cigarette Smoking Among Adults, United States, 1993. MMWR Morb Mortal Wkly Rep 1994;43:925-30.
7. Hatzianandreu EJ, Pierce JP, Lefkopoulou M et al. Quitting smoking in the United States in 1986. J Natl Cancer Inst 1990;82:1402-6.
8. Fiore MC, Novotny TE, Pierce JP, et al. Trends in cigarette smoking in the United States. the changing influence of gender and race. JAMA 1989;261:49-55.
9. Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi Ve Kontrolü Hakkında Kanun. <http://www.mevzuat.gov.tr/Kanunlar.aspx> [Erişim Tarihi: 07.10.2012].
10. Türkiye tütünle mücadelede örnek ülke. <http://www.ntvmsnbc.com/id/25370317/> [Erişim Tarihi: 07.10.2012].
11. Tobacco. <http://www.who.int/topics/tobacco/en/> [Erişim Tarihi: 07.10.2012].

12. Buzgan T, Çom S, Irmak H, Baykan H, Aydın E, Taner S, MPOWER, Tütün Salgınına Kontrol Etmeye Yönelik Politika Paketi, Sağlık Bakanlığı, Ankara, 2011.
13. Sigara-uzerine resimli uyarı da geliyor <http://www.kanal04.com.tr/saglik/sigara-uzerine-resimli-uyari-da-geliyor.html> [Erişim Tarihi: 16.04.2013]
14. Acikel CH, Cakir B, Gocgeldi E, Ucar M, Ogur R, Kilic S. Prevalence and predictors of smoking among Turkish military medical student. Balkan Military Medical Review. 2006; 9: 129-134.
15. Doğanay S, Sözmen K, Kalaça S, Ünal B. Türkiye'de toplumda sigara içme sıklığı nasıl değişiyor? Türkiye Halk Sağlığı Dergisi 2012;10(2): 93-115.
16. Park EJ, Koh HK, Kwon JW, Suh MK, Kim H, Cho SI. Secular trends in adult male smoking from 1992 to 2006 in SouthKorea. Age-specific changes with evolving tobacco-control policies. Public Health. 2009; 123: 657-664.
17. Güneş G, Pehlivan E, Eğri M, Genç M. Turgut Özal Tıp Merkezi Hekim, Hemşire ve Tıp Öğrencilerinde Sigara İçme Sıklığı, Jour of Turgut Özal Center 1997; 4(4): 407-412.
18. Burgut E. Üniversite Öğrencilerinin Sigara Kullanımı ile İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışları, III. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Özet Kitabı, 1992.
19. Tezcan S. HÜTF İnternlerinde Sigara Kullanma Prevalansı ve Sigaranın Sağlığa Etkilerinin Bilinme Boyutu, Ankara, 1997.
20. Metintaş S, Sariboyaci MA, Nuhoglu S, et al. Smoking Patterns of University Students in Eskişehir, Turkey, Public Health. 1998; 112: 261-264.
21. Keskinler D, Güraksın A, İnandı T, Tufan Y. Atatürk Üniversitesi Öğrencilerinde Sigara İçme Prevalansı ve Etkili Faktörler. AÜTD. 1999; 31: 112-116.
22. Çan G, Özlü T, Torun P. Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıkları. Tüberküloz ve Toraks Dergisi. 1998; 46: 245- 249.
23. Özdemir T, Keskiner N, Kara A, Ögüş C. Akdeniz Üniversitesi Tıp Fak. Öğrencilerinin Sigara İçme Alışkanlıkları ve Sigaranın Sağlığa Etkileri Konusundaki Düşünceleri. Akdeniz Ü Tıp Fak Dergisi 1992; 9(1-2)
24. Başer S, Hacıoğlu M, Evyapan F, Özkurt S, Kiter G, Zencir M. Tıp fakültesi çalışanlarında sigara içme prevalansı, nikotin bağımlılığı ve solunum fonksiyon testleri. Tüberküloz ve Toraks Dergisi 2000; 48: 140-147.
25. Ulus T, Yurtseven E, Donuk B. Prevalence of smoking and related risk factors among Physical Education and Sports School students at Istanbul University. Int J Environ Res Public Health. 2012 Mar;9(3):674-84
26. Teaching Medical Students About Tobacco, Thorax, London Jan 1999
27. Bian J, Du M, Liu Z, Fan Y, Eshita Y, Sun J. Prevalence of and factors associated with daily smoking among Inner Mongolia medical students in China: a cross-sectional questionnaire survey. Subst Abuse Treat Prev Policy. 2012 May 16;7:20.

28. La Torre G, Kirch W, Bes-Rastrollo M, et al, GHPSS Collaborative Group. Tobacco use among medical students in Europe: results of a multicentre study using the Global Health Professions Student Survey. *Public Health*. 2012 Feb;126(2):159-64.
29. Ceylan E, Yanık M, Gencer M. Harran Üniversitesi'ne Kayıt Yaptıran Öğrencilerin Sigaraya Karşı Tutumlarını Etkileyen Faktörler. *Toraks Dergisi*, 2005;6(2):144-150.
30. Gallus S, Schiaffino A, LaVecchia C, Townsend J, Fernandez E. Price and cigarette consumption in Europe. *Tob.Control*. 2006; 15: 114-119.
31. Önsüz MF, Topuzoğlu A, Algan A, Soydemir E, Aslan İ. Sigara İçen Hastaların Sigara Paketlerinin Üzerindeki Uyarı Yazıları Hakkındaki Görüşlerinin Ve Nikotin Bağımlılık Derecelerinin Değerlendirilmesi. *Marmara Medical Journal* 2009; 22(2): 111-122.
32. Polednak AP.. Smoke-free laws and cigarette excise taxes in U.S. states with highest vs. lowest adult smoking rates in 2007. *Preventive Medicine*. 2009; 49: 558-559.
33. Office of Tobacco Control, 2007. Annual Report 2006. Naas, Ireland, March 2007 (available at: http://www.otc.ie/comm_pub.asp#annual.asp).
34. Statistics Norway, 2007. Smoking in Norway, 2006. The share of daily smoker is still decreasing. Directorate for Health and Social Affairs. January 2007 (available at http://193.160.165.34/royk_en/main.html).
35. Constantine I, Vardavas, Gregory Connolly. ,Kostas Karamanolis, Anthony Kafatos. Adolescents perceived effectiveness of the proposed European graphic tobacco warning labels. *European Journal of Public Health*, 2009. 19(2): 212-217.
36. Bayrak B, Bilir N, Yardım MS, Gürkan H, Karakullukçuoğlu Z, Kaya A. Bir Grup Lise Öğrencisinin Sigara Paketleri Üzerinde Bulunması Planlanan Birleşik (Yazılı ve Resimli) Uyarı Mesajlarının Etkililiği Hakkındaki Görüşleri. *Tur Toraks Der* 2010; 11: 1-9.
37. Adamson S. Mpabulungi ML. Cigarette smoking prevalence among school-going adolescents in two African capital cities: Kampala Uganda and Lilongwe Malawi. *African Health Sciences* 2007; 7(1):45-49.
38. İlhan F, Aksakal FN, İlhan MN., Aygün R. Gazı Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Sigara İçme Durumu. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 2005: 4 (4)188-198.